

УДК 94(438):«1970»:328.16.338.124.4

© **Леся Шваб**
(Луцьк)

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА ТА ПОЛІТИЧНА КРИЗА В ПОЛЬЩІ 1970 РОКУ

У статті висвітлюється суспільно-економічна, політична криза в Польщі 1970 р., котра привела до зміни політичного керівництва. В результаті грудневих заворушень і закулісних ігор Едвард Герек замінив Владислава Гомулку на посаді Першого секретаря Центрального комітету Польської об'єднаної робітничої партії. До влади прийшло нове покоління політиків, котре сформувалося після 1956 р. і мислило економічними категоріями.

Ключові слова: Владислав Гомулка, Едвард Герек, «сір'ячний соціалізм», економічна криза, політична криза, політична боротьба.

Л. Шваб
(Луцьк)

СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИЙ И ПОЛИТИЧЕСКИЙ КРИЗИС В ПОЛЬШЕ 1970 ГОДА

В статье исследуется социально-экономический и политический кризис в Польше 1970 г., который привел к замене политического руководства страны. Вследствие декабрьских событий и закулисных интриг, Эдвард Герек заменил Владислава Гомулку на посту Первого секретаря Центрального комитета Польской объединенной рабочей партии. К власти пришло молодое поколение политиков, более озабоченное экономическими проблемами.

Ключевые слова: Владислав Гомулка, Эдвард Герек, «сермяжный социализм», экономический кризис, политический кризис, политическая борьба.

L. Shvab
(Lutsk)

SOCIAL, ECONOMIC AND POLITICAL CRISIS IN POLAND (1970)

The article is devoted to a social, economic and political crisis in Poland (1970), which caused a change of political authority. In December, because of riots, Edward Giereck took the place of Wladyslaw Gomulka, the First Secretary of the Central Committee of the Polish United Workers' Party. The responsibility for the state, was taken by a new generation of politicians with economic categories thinking, which was formed after 1956.

The beginning of the crisis was caused by riots in spring – summer 1968, when active, youth (47,8% in

the age of 27,5) came out against anti-Semitic policy of state authority, especially the First Secretary of the Central Committee of the Polish United Workers' Party Wladyslaw Gomulka and others. After these events in 1968, life returned to the old «Gomulka's standards».

After eruption of dissatisfaction in spring – summer 1968, protest seemed to have a lasting impact on society. Nevertheless, in spring 1969, the authority of the state began the reprisals against illegal organizations – youth organization «Movement», groups connected with the Parisian «culture» and other. Only few people knew about the existence of these organizations, their impact on society was minimal. However, they demonstrated an uncommon level of political consciousness and threatened not so much a particular government, but a system in general. Intelligentsia was the first who felt all the problems, the second was academic youth and finally, in December 1970 – «highly industrial work class», so called workers.

The premises of future crisis appeared in 1957 and the genesis of social and political events of 1970 appeared because of ignoring of economic reforms in the second part of the 50s.

According to many scientists the period of 1956 – 1960, in general, was considered to be successful for Polish economics. Salary increased, agriculture and industry plan was overdone. Optimism began to disappear in 1961 – 1965. Negative tendencies were growing during the second part of the 60s. 1968 – 1970 were the years of deep social pessimism and disappointment. These years were characterized as the years of economic and political decay, anti-Semitic and anti-intelligentsia campaign, emigration wave etc. These years were called the years of «selective socialism».

In the late 1960s, ideological transformations in the Polish United Workers' Party took place. Communists refused from Marxism as a leading ideology of the party. The government in its most extreme forms seized nationalism.

Because of economic and social crisis increasing, the activity of different political groups in the party leadership was activated. Alternative candidates for the post of the First Secretary were more often discussed on the Fifth Summit. «Silesian group», which was founded by Edward Giereck, stood out this case. Some party circles of intelligentsia, united around periodical «Politics», encouraging this group. Intensification of agricultural policy in province, led by E. Giereck, was in the list of their plans. E. Giereck was a comfortable figure for the Soviet leadership, because many problems were solved in a difficult way for the USSR. Leonid Brezhnev with the change of senior leadership of the Polish United Workers' Party looked for elimination of contradictions between the USSR and Poland. W. Gomulka did not have such a possibility to implement

collectivization in agriculture, which was a cornerstone of the system.

The late 70s were the end of the «small de-Stalinization» period, named by M. Zaremba. The explosion was only a matter of time. In 1970, economic, political, social crises were closely intertwined. If it had not happened, no political force would have raised workers in mass strikes and demonstrations. Neither provocateurs nor inspirer, as written in Soviet historical studies could not awaken such a large social protest, which shook Poland in December 1970. The post of the First Secretary of the Central Committee of the Polish United Workers' Party was taken by Edward Gierek.

Keywords: *a social, economic and political crisis, Poland, mass strikes, impact, USSR.*

Польська криза 1970 р., що привела до зміни політичного керівництва, наступила після протестів весни – літа 1968 р., коли активні молоді люди (47,8% – віком 27,5 років)¹ виступили проти антисемітської скерованості політики керівництва держави в особі Першого секретаря ЦК ПОРП (Центральний комітет Польської об'єднаної робітничої партії) Владислава Гомулки та ін. Після 1968 р. життя поверталось до давньої «гомулківської норми»: затихли антисемітські випадки, зменшився тиск на костел, усе менше згадували про учасників протестних березневих подій; поляки зайняли робочі місця євреїв, котрих звільнили й змусили емігрувати. Вибори до Сейму 1 червня 1969 р. не принесли несподіванок ані щодо чисельності виборців (97,6%), ані щодо кількості голосів, відданих за Фронт національної єдності (92,2%)². Для верхівки «молодих» (апаратників) після підйому 1967/1968 рр. наступив час очікування сприятливих обставин для переходу до вищих ешелонів влади.

Після спалаху незадоволення навесні й улітку 1968 р. видавалося, що протестні настрої матимуть тривалий вплив на суспільство. Проте навесні 1969 р. керівництво держави розпочало репресії проти нелегальних організацій. Так, було заарештовано групу, що готувала матеріали для паризької «Культури». Навесні 1970 р. Служба безпеки (СБ) заарештувала членів молодечої організації «Рух». Організація продовжувала традиції польського підпілля 1945–1947 рр. (одним із її засновників був Маріан Голембювський, засуджений у процесі над членами організації «Свобода і Незалежність» (ВіН) у січні 1947 р.³. Навесні 1970 р. рухівці постановили підірвати в одному з містечок пам'ятник вож-

деві більшовицької революції⁴. 20 червня, у день, коли учасники акції виїхали на заплановане місце, СБ заарештувала вісьмох осіб, а впродовж наступних тижнів усі члени організації потрапили в слідчий ізолятор. Через рік розпочався судовий процес над 20 особами; вироки сягали до семи років ув'язнення⁵. Така ж доля спіткала організацію «Минають літа». Її члени вимагали рівності та справедливості для всіх громадян⁶.

Про існування таких організацій мало хто знав (хіба що з преси під час суду над членами організації), їх вплив на суспільство був мінімальним. Проте ці організації демонстрували нетиповий рівень політичної свідомості й загрожували не стільки конкретній владі, а системі як такій.

Подібним чином склалися стосунки влади зі значною частиною творчої інтелігенції. В другій половині 60-х рр. продовжували відбуватися арешти та судові процеси⁷. Лише одиниці мали особисту відвагу сигналізувати про загрозові явища. Більшість серед інтелектуалістів ставилася з мовчазною недовірою до запевнень про «розуміння влади потреб свого середовища». Усе це разом в поєднанні з неперервною закулісною боротьбою в ПОРП спричинило 1968 р. глибоку суспільно-політичну кризу.

Масштаб проблем першою відчула інтелігенція, пізніше (1968 р.) – академічна молодь і, нарешті, у грудні 1970-го «великопромисловий робітничий клас», як у тодішніх документах називали робітників.

Робітничий клас був індикатором кризових економічних явищ. Дослідник економіки Народної Польщі А. Єзерський указує, що вже 1957 р. з'явилися «передумови майбутньої кризи», а «генеза суспільно-політичних подій 1970-го виникла через знехтування моделюючими реформами в економіці у другій половині 50-х рр.»⁸.

На думку багатьох дослідників, 1956–1960 рр. у цілому можна вважати успішними для економіки Польщі. За цей період заробітна плата зросла на 30%; сільськогосподарське виробництво – на 20,2% (менше від запланованого на 3,5%); промислове виробництво в багато разів перевищило заплановане⁹.

Оптимізм почав зникати в 1961–1965 рр. Зростання реальної заробітної плати було зафіксовано на рівні 8% замість запланованих 23%.¹⁰

Ці негативні тенденції поглиблювалися впродовж другої половини 60-х рр. Щороку

реальна заробітна плата в цей період зростала на 2% (найнижчий показник серед держав Центрально-Східної Європи). Що гірше, в 1966–1970 рр. простежувалася тенденція до її зниження (1966 р. зросла на 3,5%; 1968 – на 2,5%; 1970 – на 1,5% за рік¹¹).

Застереженням керівництву держави повинен був стати інший показник, а саме: продукція сільського господарства в 1966–1970 рр. зросла лише на 9,5%. Отже, впродовж десятка років влада так і не розв'язала питання постачання м'яса на споживчий ринок: 48 чи 52 кг споживання м'яса на рік – це найнижчий показник серед держав соціалістичного блоку. Питання дефіциту м'яса держава розв'язала в нетиповий спосіб: на X пленумі ЦК ПОРП 24 листопада 1967 р. ціну на м'ясо підвищили на 16,7%¹² не безпосереднім підвищенням ціни, а оподаткуванням виробництва (ціни закупівлі продукції не змінювалися).

Такі заходи не виправили загальної економічної ситуації, навіть не стабілізували ринок сільськогосподарської продукції. У владних коридорах розуміли, що економіку потрібно реформувати. Таку програму зі своїми підлеглими розробив відповідальний за господарську політику в ЦК Б. Ящук, котрий уважав, що польська економіка повинна стати на шлях «інтенсивного й селективного розвитку». У проекті реформи автори запропонували три елементи: а) селективний розвиток; б) націленість на експортну продукцію; в) посилення мотивації. Видавалося, що найоптимальнішим для влади був «селективний розвиток», тобто обиралися ті галузі промислового виробництва, які за менших фінансових впливань давали найшвидший ефект. Вибір упав на хімічне, електричне й автовиробництво. На фабриці автомобілів у Жирані почався випуск «Фіатів 125» за італійською ліцензією, внаслідок чого їх виробництво зросло в п'ять разів. За німецькою ліцензією фірми «Грундіг» почали випускати магнітофони. У 60-х рр. Польща стала світовим лідером у постачанні сірки й міді. Упродовж першої декади 60-х рр. національний дохід сягнув 80% (найбільший світовий показник)¹³.

У другій декаді 60-х рр. позитивні економічні досягнення почали згасати. Серед чинників, що впливали на погіршення ситуації, Я. Птасінський віддавав першість сільському господарству: якщо в 1967 р. зростання продукції зупинилося на позначці 2,4%, то в наступні роки виробництво сільськогосподар-

ської продукції вперше впало на 4,3%. Ріст у 1970 р. на 2% не покрив втрат попереднього року. «Недовиробництво в сільському господарстві 60-х рр. було основною причиною кризи 1970 р.»¹⁴, – стверджував Я. Птасінський.

Більш складною проблемою було будівництво індивідуальних квартир. З року в рік зростали черги на отримання житла: на 1000 жителів власні помешкання займали 258 родин¹⁵ (найнижчий європейський показник). Щороку на помешкання в Польщі очікувало 980 тис. родин¹⁶. Саме тоді почали будувати т. зв. помешкання зі «сліпими кухнями». Задум полягав у тому, щоб понизити вартість будівництва й збільшити кількість збудованих помешкань. Лише у Катовіцькому воєводстві ціною непорозуміння з центральним керівництвом партії Едвард Герек – Перший секретар Воєводського комітету партії – відмовився від будівництва «сліпих кухонь», що свідчило про його незалежну політичну лінію. Потрібно також пам'ятати, що ще в 60-х рр. у панораму більшості польських міст, у тому числі й Варшави, вписувалися зруйновані під час війни будинки.

Про те, як жили поляки в період «занепаду Гомулки», нотував Ст. Кіселевський: «[...] м'яса постійно не вистачало, перед крамницями стояли великі черги», «[...] у чергах люди бідкалися, чи довго ще будуть терпіти такий стан справ»¹⁷. «Це було цілком інше «авансоване» суспільство. Молодий хлопець, котрий від важкої праці, випасання корів і викидання гною втік у місто, де після восьми годин праці на фабриці був вільним, гуляв із дівчатами і дивився телебачення, цей хлопець був вдячний за аванс, і хотів авансувати далі, йому й у голову не приходило нищити чи критикувати систему, яка його винесла на гору. Так місцеві селяни надають тон сучасній Польщі, це єдина, але численна, квазі-задоволена суспільна верства, вони не припускають жодної альтернативи, вважають нормальним все, що бачать»¹⁸.

Статистика підтверджує спостереження Ст. Кіселевського: 1970 р. вищу освіту здобули лише 2,7% громадян, середню спеціальну – 13,4%, неповну середню – 24,5%, середню – 48,8%¹⁹. Інші виконували різну роботу на підприємстві, навчаючись у майстра.

Економічні труднощі породжували суспільні патологічні явища. Зростала чисельність осіб, які вживали алкоголь. За статистикою, постійно пиячили 1,5 млн осіб, серед

яких щонайменше 300 тис. потребували лікування. Найбільш драматичним явищем наприкінці 60-х рр. було самогубство, між 1960 і 1970 рр. чисельність самовбивць зросла з 2,8 тис. до 4,3 тис.²⁰.

Потрібно також пам'ятати, що наприкінці 60-х рр. у Польщі ще досить часто зустрічалася бідність.

Наприкінці правління В. Гомулки середня заробітна плата становила 2,5 тис. злотих, натомість найнижчі щомісячні виплати становили 850 злотих, середня пенсія становила 1000 злотих. Щоб мати уявлення про ціни, наведемо такі з них: кілограм цукру коштував 10,5 злотого, квиток у кіно – від 5 до 15 злотих, пляшка найдешевшого вина – 23 злотих, пара панчіх – 100 злотих, костюм – 2000 злотих, телевізор – 7000 злотих²¹. При такому рівні заробітних плат у родинах працювало по кілька осіб. М. Пазевський звернув увагу на слова В. Гомулки, що насправді передбачалося зростання доходу родин саме завдяки збільшенню чисельності в ній членів, що працюють. Як результат, 40% жінок працювали на виробництві поряд із чоловіками²².

Доказом погіршення матеріального стану поляків було зростання кількості т. зв. «перерв у праці», так влада називала страйки. Отже: 1965 р. МЗС зафіксувало 26 страйків; 1966-го – 32, 1967-го – 40, 1968-го – 14, 1969-го – 62 і лише в першому кварталі 1970 р. – 32 страйки²³. Страйки мали переважно економічне підґрунтя й торкалися проблем окремого закладу. Причиною могло бути підняття виробничих норм, зверхнє ставлення наглядців, затримання постачання комплектувальних матеріалів, оскільки мало безпосередній вплив на заробітки працівників тощо.

В цілому 1968–1970 рр. були роками глибокого суспільного песимізму й розчарувань²⁴. Про них згадують як про роки економічного й політичного маразму, антисемітської й антиінтелігентської кампанії 1968 р., еміграційної хвилі²⁵ тощо. Ці роки називали роками «сермяжного (сірякового) соціалізму»²⁶.

Наприкінці 1960-х рр. відбулися ідеологічні трансформації в ПОРП. Комуністи відмовилися від марксизму як провідної ідеології партії. «Владою опанував націоналізм у його найбільш крайніх формах. 1969 р. вперше в історії польської комуністичної партії в персональній анкеті з'явилася графа «національність», уміщена відразу після дати й місця народження, а графа «соціальне походження»,

тобто класове, посунулася на чотири пункти нижче»²⁷, – писав М. Заремба.

На фоні одночасного поглиблення економічної, політичної й соціальної кризи активізувалася діяльність різних політичних груп у керівництві партії. В колуарах V з'їзду ПОРП щораз більше розмовляли про альтернативні кандидатури на посаду Першого секретаря ЦК ПОРП. На з'їзді ходили чутки, що М. Мочар готується замінити В. Гомулку²⁸. Насправді М. Мочар на той момент втратив вплив у партії.

У 1969 р. головним претендентом на посаду Першого секретаря був Е. Герек (Перший секретар воєводського комітету партії в Катовіцах). Його фракція – «сльонська» група. До групи входили партійні функціонери так званого «зетемпівського» покоління, задіяні в господарській сфері. «Сльонську» групу підтримували деякі партійні інтелігентські кола, об'єднані навколо щотижневика «Політика»²⁹. До їх планів входила активізація господарської політики у воєводстві, керованому Е. Герекком. Ці особи організували групу експертів з економічних питань, які після приходу до влади Е. Герека надали рекомендації щодо змін в економічній політиці.

Е. Герек успішно скористався автономією, яку надав В. Гомулка керівникам воєводських комітетів партії. У воєводствах сформувалася своя каста «удільних князів», які після сплати «данини» Варшаві самостійно управляли воєводством. Згори спускалися хіба що економічні плани. В. Гомулка припинив практику частой зміни очільників ВК, що широко застосовувалася в сталінський період. Тому Е. Герек у Катовіцах, В. Кручек у Жешові, А. Лашевич у Білостоці, В. Корда в Любліні займали свої посади впродовж чотирнадцяти років правління В. Гомулки. Незалежна поведінка Е. Герека згадується в багатьох джерелах³⁰. М. Раковський передав розмову з Е. Герекком 30 березня 1969 р.: «У нас в Сльонську ми робимо багато справ усупереч Варшаві. Наприклад, зараз будуємо помешкання й хочемо їх продавати. Чому людина не може купити собі 100 квадратів, якщо має за що? Поза планом ми збудували фабрики, де будуть працювати кілька тисяч жінок. Я розповів про це товаришеві Веславу (воєнне псевдо В. Гомулки) після завершення будівництва. Він страшно скандалив: «Може, ти ще власний монетний двір збудуєш?» – кричав. Я заспокоїв його, що це текстильні підприємства,

які будуть виготовляти продукцію на експорт»³¹. «Незважаючи на декларації, партія не рахується з колективною думкою»³². «Це пан сказав, а не я», – закінчив М. Раковський³³.

Ця незалежна позиція прагматика приваблювала молодих партійців. Тому багато молодих людей у політиці пов'язували свої плани з Е. Гереком. Самого Е. Герек тривожила ситуація, що виникла навколо його особи: він скаржився, коли його не взяли в Москву у складі польської делегації, відмовився від посади віце-міністра, оскільки вважав, що йому належить бути на місці Голови Ради Міністрів та ін. Неодноразово Л. Брежнев запитував В. Гомулку, чому не забирає Е. Герек у Варшаву³⁴. На думку прихильників Е. Герек, його хотіли забрати у Варшаву, аби зруйнувати середовище, котре його підтримувало.

Після березневих подій 1968 р. саме «сльонська» група становила небезпеку для центрального керівництва. Із часом нагромаджувалися різні версії поведінки Е. Герек: не хотів працювати в розкладі Циранкевич – Яшук; песимістично оцінював перспективи прем'єрства в складній економічній ситуації та ін. У розмові з Я. Птасінським у липні 1970 р. Е. Герек підтвердив, що перспективи розвитку економіки й управлінський потенціал варшавського керівництва були настільки малі, що він бачив перспективи лише «в групі ЗМП-овської молоді»³⁵. Цілком справедлива й інша думка: відмови Е. Герек, пов'язані з тим, що він готував себе до посади Першого секретаря ЦК ПОРП, а В. Гомулка недооцінював ці чутки³⁶.

В оточенні В. Гомулки говорили про те, що Е. Герек підтримував Л. Брежнев, принаймні з 1968 р.³⁷. Керівник польського сектору в ЦК ПОРП П. Костіков, добре зорієнтований в ситуації, стверджував: «Десь між вереснем і листопадом 1968 р. у Москві визрівала думка серйозно замислитися над популярністю Герек»³⁸. На запитання секретаря ЦК КПРС К. Катусева, який відповідав за міжнародну політику, про альтернативу Гомулці³⁹, П. Костіков, як писав сам, відповів: «Едвард Герек». Припускається, що К. Катусев міг розмовляти на цю тему з Л. Брежневим, М. Сусловим, прем'єром М. Косигінім, міністром закордонних справ А. Громиком, шефом КДБ Ю. Андроповим, Головою Верховної Ради Д. Устиновим, радником Л. Брежнева в справах соціалістичних країн К. Русаковим. Через певний час П. Костіков отримав розпоряджен-

ня підготувати план «знайомства з Гереком»⁴⁰. «...Це була найбільш утаємничена справа з-посеред тих, які траплялися мені впродовж 16 років роботи в ЦК»⁴¹, – говорив він.

Я. Птасінський, посол Польщі в СРСР, продовжував підтримувати кандидатуру М. Мочара. «Посол Ян Птасінський і його помічник Богумир Рихловський нічим іншим не займалися, лише «презентацією» М. Мочара та його «партизанського» руху»⁴², – писав П. Костіков. «Птасінський і Рихловський відкрито виступали проти керівництва Гомулки! Те, що вони виробляли в 1969, та й у 1970 р., переходило межі всякої пристойності стосовно офіційного керівництва їх держави»⁴³, – згадував П. Костіков.

Тим часом у Кремлі все більше цікавилися особою Е. Герек. В. Намоткевич⁴⁴, секретар В. Гомулки, який вважав, що посередником між Е. Герек і росіянами був Ф. Шляхтич, пізніше згадував: «Ми знали, що Е. Герек запрошений провести відпустку в СРСР, ближче до Л. Брежнева. Брежнев постійно запрошував його на обіди чи вечері. Тим часом В. Гомулка останні два роки не їздив у Радянський Союз»⁴⁵. Йшлося про неофіційні візити.

В. Гомулка не лише відчував, а й знав, що діється за його спиною. Гж. Солтисьяк навів фрагмент неопублікованих нотаток Я. Птасінського, у якому В. Гомулка говорив про свою розмову з послом Радянського Союзу в Польщі А. Аристовим. А. Аристов повідомив Першого секретаря, що в Москву постійно надходить інформація, між іншим і з засідань Політбюро, про ситуацію в партії, у ній багато зауважень стосовно самого В. Гомулки. Інформація, як повідомляв А. Аристов, іде від Ф. Шляхтича. В. Гомулка сам розумів, що інформацію про Політбюро Ф. Шляхтич отримує від Е. Герек⁴⁶. В. Гомулка також володів інформацією про зустрічі Е. Герек з радянським керівництвом у Криму, про часті зустрічі в Катовіцах із П. Костіковим⁴⁷ тощо.

Тож чому Москва обрала своїм фаворитом саме Е. Герек? Скористаємося повідомленням С. Коцьолка 1992 р., людини, близької до кіл Е. Герек, котрий уважає, що надання переваги Е. Гереківі відбувалося з кількох причин: по-перше, польська суднобудівна промисловість переважно працювала на потреби Радянського Союзу, а В. Гомулка, крім того, що противився такому стану речей, ще й у межах програми «селективного (вибіркового)

розвитку», обмежив фінансування важкої промисловості, зміною керівництва в Кремлі хотіли переламати ситуацію на свою користь; по-друге, В. Гомулка чинив спротив надмірному узалеженню від Радянського Союзу польського літакобудування; по-третє, Перший секретар не міг порозумітися з Москвою щодо постачання сировини, все більші вимоги ставив перед Москвою, а сам відмовлявся збільшувати постачання енергетичного вугілля; по-четверте, В. Гомулка мав цілком інший, ніж його «радянські колеги», погляд на функції Ради економічної взаємодопомоги; готував пропозиції перспективних змін у її діяльності, постійно наголошував на впровадженні в межах Ради взаємного обміну валют; і останнє: В. Гомулка мав свій погляд на радянсько-китайський конфлікт, який суттєво відрізнявся від погляду Л. Брежнєва. Він був противником розірвання дипломатичних відносин між державами, оскільки боявся, як пише С. Коцьолек у наступному розділі, що Радянський Союз порозуміється з НДР, оминувши Польщу й поляків⁴⁸.

У низці причинно-наслідкових зв'язків, які впливали на вибір Радянського Союзу, в розлогіх повідомленнях П. Костікова можна дошукатися й інших практичних потреб. Радянське керівництво не сприймало (не кажемо підтримувало) амбіцій М. Мочара й «партизанів», оскільки завжди остерігалось будь-яких націоналістичних «викриків». Натомість Е. Герек, колишній шахтар, видавався їм ідеальним кандидатом. З ним радянське керівництво пов'язувало можливість вирішення «певних шаблонних питань», котрі гальмував В. Гомулка⁴⁹. Йшлося, передусім, про сільське господарство. Л. Брежнєв та інші радянські очільники могли очікувати від Е. Герєка запровадження колективізації в сільському господарстві, котру за тривалий час свого правління не вирішив В. Гомулка.

Кількість прихильників Е. Герєка повсякчас зростала. Багато хто хотів бачити його прем'єром уряду. Однак 1969 р., і навіть улітку 1970-го Е. Герек не був упевнений у своїй перемозі. Влітку він відпочивав у Криму і, будучи «у поганому настрої», говорив П. Костікову: «Я останній раз відпочиваю в Криму, Гомулка усуне мене від влади»⁵⁰. Влітку 1970 р. над Е. Герєком справді насувалися чорні хмари. Усе вирішилося в наступні півроку. Е. Герек міг прикриватися «поганим гумором», розуміючи, що час працює на нього.

Добігав кінця період, який М. Заремба назвав «малою десталінізацією»⁵¹. Вибух був лише справою часу. У Польщі в 1970 р. тісно переплелися економічна, політична, соціальна кризи; якби цього не сталося, жодна політична сила не підняла б робітників на масові вуличні страйки й демонстрації. Ні провокатори, ні інспіратори, як писали в радянських історичних дослідженнях, не пробудили б такого великого соціального протесту, котрий сколихнув Польщу в грудні 1970 р., і привів до зміни вищого політичного керівництва. Пост Першого секретаря ЦК ПОРП зайняв Е. Герек.

¹ Eisler J. Grudzień 1970: geneza, przebieg, konsekwencje. – Warszawa, 2000. – S. 40.

² Eisler J. Zarys dziejów politycznych Polski 1944–1989. – Warszawa, 1992. – S. 106.

³ Machcewicz P. Polski rok 1956. – Warszawa, 1993. – S. 225–263.

⁴ Kula M. Nieboszcza PRL ani dobra, ani mądra, ani piękna. – Kraków, 1996. – S. 104–109.

⁵ Machcewicz P. Polski rok 1956. – S. 225–263.

⁶ Tam samo.

⁷ 5 zhovtnya 1964 r. bulo zatrymano M. Vankovycha (u zvyazku z «Lystom 34»; 1965-ho prokuratura vidkryla protses proty Stanislava Matskevycha, yakyy vidkryto spivpratsyuvav iz paryzkoyu «Kulturoyu»; 18 veresnya 1965 r. na try roky bulo zasudzheno Yana Millera; u lypni 1965-ho byly uvyaznени Kuron i Modzelevskyy; u zhovtni 1967 r. – Nina Karsova ta in.

⁸ Jezierski A. Historia gospodarcza Polski Ludowej 1944 – 1985. – Warszawa, 1988. – S. 244.

⁹ Eisler J. Grudzień'70 wewnątrz Białego domu. – Warszawa, 1995. – S. 4.

¹⁰ Tam samo.

¹¹ Jezierski A. Historia gospodarcza Polski Ludowej 1944 – 1985. – S. 261, 266, 275.

¹² Tam samo.

¹³ AND PRL. Sygn.P II/3, k. 13–14, 19.

¹⁴ AND PRL. Sygn.P II/3, k. 24.

¹⁵ Paziewski M. Miedzy Warszawą a regionem: opozycja przedsiernpniowa na Pomorzu Zachodnim. – Szczecin, 2008. – C. 24–25.

¹⁶ Tam samo.

¹⁷ Kisielewski S. Dzienniki. – Warszawa, 1996. – S. 462.

¹⁸ Tam samo. – S. 463.

¹⁹ Eisler J. Grudzień'70 wewnątrz Białego domu. – S. 41.

²⁰ Tam samo.

²¹ Tam samo. – S. 42.

²² Tam samo.

²³ Mac J. S. Przesłuchanie supergliny. – Warszawa, 1990. – S. 123.

²⁴ Milenium czy Tysiąclecie. – Warszawa, 2006. – S. 257–273.

²⁵ AAN. Zespół 1354. Sygn. XI/1009, k. 221; Eisler J. «Polskie miesiące» czyli kryzys w PRL. – Warszawa, 2008. – S. 416–419.

²⁶ Brzora Cz. Polska w czasach niepodległości i II wojny światowej. – Łódź, 2003. – S. 569–591.

²⁷ Zaremба M. Gdzie jest mięso? // Polityka. – 1998. – 21 lutego.

²⁸ AND PRL. Sygn.P II 30 c, k. 119.

²⁹ Krajewski A. Polska Gierka : bilans «złotej dekady» // Mówią Wieki.– 2003. – №2. – S. 23–29; Gomułka i inni. Dokumenty z archiwum KC 1948–1982. – Londyn, 1987. – S. 180–184.

³⁰ Paczkowski A. Pół wieku dziejów Polski. – Warszawa, 2007. – S. 259–264; Brzeziecki A. Lektury historii PRL w rozmowach. – Warszawa, 2009. – S. 134–176.

³¹ Rakowski M. F. Dzienniki polityczne 1963–1966. – Warszawa, 1999. – T. 2. – S. 52.

³² Tam samo.

³³ Tam samo.

³⁴ Tam samo.

³⁵ AND PRL. Sygn.P II/3, k. 119.

³⁶ AND PRL. Sygn.P II/3, k. 124–125.

³⁷ Friszke A. Państwo Polskie – autonomiczna część imperium. – Kraków, 1996. – S. 111–118.

³⁸ Kostikow P. Widziane z Kremla. – Warszawa, 1992. – S. 90–91.

³⁹ Tam samo.

⁴⁰ Tam samo. – S. 90.

⁴¹ Tam samo. – S. 90–91.

⁴² Tam samo. – S. 120.

⁴³ Tam samo. – S. 123–125.

⁴⁴ Namiotkiewicz W. Byłem sekretarzem Gomułki.– Warszawa, 2002.– S. 35.

⁴⁵ Sołtysiak G. Kulisy Grudnia «70 // Przegląd Tygodniowy.– 1997. – 21 stycznia.

⁴⁶ Eisler J. Grudzień 1970: geneza, przebieg, konsekwencje.– S. 47.

⁴⁷ Tam samo.

⁴⁸ Friszke A. Państwo Polskie – autonomiczna część imperium.– S. 111–118; Eisler J. Stan wiedzy historycznej o Grudniu 1970 r.– Warszawa, 1991.– S. 45–53; Eisler J. Grudzień 1970 : geneza, przebieg, konsekwencje.– S. 48.

⁴⁹ Władysław Gomułka we wspomnieniach.– Lublin, 1989.– S. 71, 73.

⁵⁰ Rakowski M. F. Dzienniki polityczne 1967–1968. – Warszawa, 1999.– T. 3. – S.101–102; Kostikow P. Widziane z Kremla.– S. 125–127; Rolicki J. Edward Gierek – replika.– Warszawa, 1990.– S. 80.

⁵¹ Zaremba M. Gdzie jest mięso? // Polityka.– 1998.– 21 lutego.

УДК 94(477):327;38)

© Юрій Макар, Віталій Макар
(Чернівці)

СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ПЕРЕД УКРАЇНОЮ: ДОПОМОГА З БОКУ ПОЛЬЩІ У ЇХ ПОДОЛАННІ

Автори матеріалу здійснили спробу дослідити причини, характер та суть нинішніх випробувань, посталих перед Україною на міжнародній арені. При тому визначені політико-правові засади явища, принципи українсько-польської співпраці в контексті євроінтеграційних процесів. Дослідження здійснене на тлі порушення Росією міжнародного права щодо територіальної цілісності України.

Ключові слова: український народ, російський народ, радянський народ, українське питання, сфера впливу, національні інтереси, українське суспільство, національна свідомість, українська державність, національна політика.

Ю. Макар, В. Макар
(Черновці)

СОВРЕМЕННЫЕ ВЫЗОВЫ ПЕРЕД УКРАИНОЙ: ПОМОЩЬ СО СТОРОНЫ ПОЛЬШИ В ИХ ПРЕОДОЛЕНИИ

Авторы материала предприняли попытку исследовать причины, характер и суть нынешних испытаний, возникших перед Украиной на международной арене. При этом, определенные политико-правовые основы явления, принципы украинско-польского сотрудничества в контексте евроинтеграционных процессов. Исследование осуществлено на фоне нарушения Россией международного права о территориальной целостности Украины.

Ключевые слова: украинский народ, русский народ, советский народ, украинский вопрос, сфера влияния, национальные интересы, украинское общество, национальное сознание, украинская государственность, национальная политика.

Y. Makar, V. Makar
(Chernovtsy)

THE NEWEST TESTS FOR UKRAINE: POLISH AID IN OVERCOMING THEM

The authors attempted to examine the material causes, nature and essence of the current trials faced by Ukraine on the international arena. While certain political and legal foundations of phenomena, principles of Ukrainian-Polish cooperation in the context of European integration processes. Research carried out against the background of Russia violation of international law on territorial integrity of Ukraine. A present situation in Ukraine requires for re-trying to understand the problems of her internal development and searching for of the proper place in a world association. Events on Maydan of Dignity and after him, from the end of November 2013 for present time, radically changed ordinary Ukrainian person of understanding of own national dignity. In a situation that was folded, Poland is playing an important role in their position of the Ukrainian question, without regard to the past negatives in the relations of both countries. Now Ukraine has to decide how to be as an independent. Examples of mutually beneficial Ukrainian-Polish collaboration or examples of Polish presentation of Ukrainian's interests to the West countries can be made a forever and ever. It was possible also to continue conversations about the collaboration of Ukraine with the powerfull States, with nearby countries, about her activity in international organizations and others like that. However every aspect of foreign activity in large part depends on internal development of Ukraine. There